

I. Biografieën / Biographies

JORIS DEDEURWAERDER

«Professor Speleers. Een biografie»

[Studies over de Eerste Wereldoorlog 8]

Perspectief Uitgaven/Academia Press, Antwerpen/Gent, 2002, 900 p.

“Ik heb een zware tol betaald aan Vlaanderen”, zo sprak Raymond Speleers (1876-1951) in een interview tijdens zijn gevangenschap vanwege collaboratie met de Duitse bezetters in de Tweede Wereldoorlog.

Speleers was een zeer kundig oogarts, hoogleraar aan de door de Duitsers in 1916 vernederlandste universiteit van Gent en opnieuw hoogleraar te Gent in de jaren 1940-1944. Maar hij was meer dan geneesheer. Stammend uit een milieu van kleine middenstanders en lagere ambtenaren kon hij in Leuven studeren en raakte hij als velen van zijn generatie intensief betrokken bij de Vlaamse emancipatiestrijd. Hij was in Gent actief in het Algemeen Nederlands Verbond en hij speelde een belangrijke rol in de Vlaamse Wetenschappelijke Congressen. Hij was de drijvende kracht in de Oost-Vlaamse afdeling van het katholiek Oud-hoogstudenten Verbond en *last but not least* een van de vooraanstaande leden van de Tweede Hogeschoolcommissie.

Na de Duitse bezetting in 1914 bleef hij aanvankelijk trouw aan België. Toch liet hij zich in 1916 overhalen hoogleraar te worden aan de zgn. 'Von Bissing universiteit'. Met de verdere activistische 'avonturen' als de Jong Vlaamse beweging, de Raad van Vlaanderen en zaken als bestuurlijke scheiding en een zelfstandig Vlaanderen liet hij zich niet in.

In 1918 vluchtte hij, letterlijk door de achterdeur, omdat zijn huis met plundering werd bedreigd en week hij met zijn gezin uit naar Nederland. Daar bouwde hij na enkele moeilijke jaren in Eindhoven weer een bloeiende medische praktijk op. Hij hield contact met zijn oude activistische vrienden in Nederland en elders, maar was toch niet erg actief op politiek gebied. Hij hoorde niet tot de groep rond het tijdschrift Vlaanderen van Josué de Decker. Zijn anti-Belgisch gevoel ontwikkelde zich wel sterker en ging vergezeld van een groeiend Groot-Nederlands idealisme. Uiteindelijk koos hij in de jaren dertig voor het Vlaams Nationaal Verbond van Staf de Clercq. Tegelijk ontwikkelde hij meer contacten met Duitsland, maar hij bleef altijd vaag over zijn aanvaarding van nationaal-socialistische idealen en uitte zich ook niet duidelijk over het rassenideaal van de nationaal-socialisten. Er was bij hem wel een zeker antisemitisme aanwezig, maar die anti-gevoelens betroffen ook de vrijmetselarij.

In mei 1940 zag hij niet alleen een Nieuwe Orde maar ook een nieuwe tijd aanbreken. Hij verbond zich volledig met het VNV en zijn leider en werd weldra lid van de Raad van Leiding. Hij bleef dat ook later onder Hendrik Elias. De door de Clercq al onmiddellijk uitgeroepen collaboratie heeft hij volledig aanvaard en hij bleef deze trouw tot het einde in 1944. Oppositie binnen het VNV, tegen de werving voor de SS bijvoorbeeld, heeft Speleers niet gevoerd. Tegelijk keerde hij terug naar Gent, waar een betrekking als hoogleraar in de oogheelkunde vacant was. Speleers ging deze vacature invullen. Na de oorlog werd hij uiteindelijk tot twintig jaar buitengewone hechtenis veroordeeld en

al ernstig ziek, overleed hij in gevangenschap.

Joris Dedeurwaerder heeft het leven van deze flamingant uitvoerig en grondig gedocumenteerd beschreven. Er is geput uit familiearchieven en met name de in 1944 in beslag genomen papieren, nu berustend bij het Auditoraat-generaal, leverden veel op. De persoon Speleers en zijn belevenissen zijn ingebed in de Vlaamse en Belgische geschiedenis, waarbij de schrijver de recente historische publicaties heeft geraadpleegd. Dedeurwaerder heeft een zekere bewondering voor Speleers, maar heeft absoluut geen hagiografie of apologetische studie geschreven; hij plaatst de collaboratie in beide wereldoorlogen zeker niet in het 'alles voor Vlaanderen'-kader. Voor Speleers was dat wel het geval, maar het ontslaat de auteur en de lezer er niet van kritische kanttekeningen te plaatsen en dat gebeurt ook.

Het blijft verbazingwekkend dat met name bij de keuze voor het VNV elke kritiek op het totalitaire karakter van het nationaal-socialisme en zijn verderfelijke rassenleer ontbreekt. Verbazingwekkend omdat Speleers een zeer intelligent en breed ontwikkeld man was en zeer belesen was ook buiten zijn vakgebied. Hij had grote belangstelling voor psychologie en dergelijke en publiceerde een niet onbelangrijke studie over Therese Neumann.

Voor een deel kan de collaboratie verklaard worden door het gevoel door de Belgische staat in steek gelaten te zijn. We zien dat bij meer activisten, die eigenlijk al vóór 1914 hun vertrouwen in de Belgische staat verloren hadden. Daarnaast zien we bij Speleers bewondering voor Duitsland

al voor 1914 en een duidelijke afkeer van Frankrijk en Engeland. Zijn Groot-Nederlandse idealen zijn sterk en worden in het interbellum sterker, maar blijven toch gericht op de taal. De politieke vormgeving is vaag. In de Tweede Wereldoorlog formuleert hij een soort driedelige federatie tussen Noord-Nederland (protestant), Zuid-Nederland (katholiek) en Vlaanderen onder Duitse hegemonie. De Walen zouden mogen kiezen voor of tegen aansluiting. Aan de zogeheten Dietse oppositie tegen de VNV-leiding deed Speleers niet mee.

Maar bij Speleers' keuze voor de collaboratie zal ook zijn karakter een rol gespeeld hebben. Hij was niet alleen intelligent, maar ook trouw aan zijn vrienden en tegelijk koppig, ijdel en egocentrisch. Hij zag in dat het met het 'tweede activisme' fout ging, maar hij bleef. Was dat uit trouw, vanuit een zeker fatalisme of toch door een gebrek aan politieke werkelijkheidszin? De Deurwaerder maakt daar geen keuze en dat lijkt me terecht. Aan de rijke oogst aan biografieën die in de laatste jaren in Vlaanderen en over Vlamingen zijn verschenen heeft De Deurwaerder een substantieel werk (letterlijk en figuurlijk) toegevoegd.

Pieter van Hees